

Írta: Czeizel Endre

Magzati alkohol-rendellenesség

A mértéktelen szeszesital-fogyasztás ártalmait – „öl, butít és nyomorba dönt” – régóta hangoztatják. Mégis, ezek ismerete sem tudta korlátozni az alkoholos italok elterjedését. Gyakran emlegették az alkohol „degeneráló” hatását is. Ez azt jelenti, hogy az iszákosság az utódok egészségét is veszélyezteti. A háttérben az alkoholnak az ivarsejtekre és az öröklődésre gyakorolt ártalmas hatását gyanították. Ez nem bizonyosodott be. Ugyanakkor megerősítést nyert a mértéktelenül szeszesitalt fogyasztók gyermekeinek veszélyeztetettsége. Ennek hátterében egyfelől az alkoholista szülők ártalmas családi környezete, másfelől a nők terhesség alatti italozása áll. Ez utóbbi korunkban vált komolyabb társadalmi veszéllyé. Az utóbbi évtizedekben ugyanis három kedvezőtlen tendenciának lehetünk tanúi. Egyrészt az elfogyasztott szeszesitalokon belül a töményitalok aránya mindinkább fokozódik. A magyar borivó nép volt, jelenleg azonban már inkább pálinkaivónak számítható. Másrészt a szeszesital-fogyasztás kezdete mind korábbi életkorban kezdődik. A tizenévesek között ez a virtusnak és vagányságnak rosszul értelmezett bizonyítékává vált. Végül, harmadrészt, a nők szeszesital fogyasztása is meredeken emelkedik. Régen nem tartották „nőiesnek” szeszesitalt inni, ennek megfelelően az alkoholbetegek között a nők aránya minimális volt. Manapság a női egyenjogúság torz megnyilvánulásaként sok lány és asszony az italozásban is vetekszik a férfiakkal. Jelenleg Magyarországon a nők 3%-a tekinthető mértéktelen szeszesital-fogyasztónak és 0,3% alkoholistának. Az utóbbi két jelenség az utódvállalás szempontjából is veszélyes. Régen, az a kevés nő, aki italozott, ezt csaknem mindig a gyermek megszületése után kezdte. Mostanában azonban gyakorta előbb kezdenek inni, és később szülik meg gyermeküket. Ez pedig azt jelenti, hogy gyakorta a terhesség alatt is isznak, és ez teremti meg a magzati alkohol-rendellenesség létrejöttének az okát.

A magzat károsodása

A magzati alkohol-rendellenesség (orvosi nevén fetalis alkohol szindróma) kórismézése nem könnyű, mégpedig két okból. Egyrészt a terhesség alatti szeszesital-fogyasztásról nem mindig lehet pontos adatokat szerezni. Ennek az okai is szerteágazóak: pontatlan emlékezet, szegény, tudatos félrevezetés stb. Másrészt a magzati alkohol-rendellenesség egységtünetei folyamatos átmenetet képeznek a normálisból a kóros felé és nehéz a határt meghúzni.

A magzati alkohol-rendellenesség lényegében öt tünetcsoportra osztható:

1. A központi idegrendszer fejlődésének visszamaradását tükröző tünetek: kisfejűség (microcephalia), értelmi visszamaradás (mentalis retardatio) és működészavarok: az izomzat csökkent tónusa, szopási nehézség, ingerlékenység, túlérzékenység, túlzott aktivitás. (Ez utóbbiakat a „minimális agyi károsodás” tüneteinek tekintjük.)

2. Az általános testi fejlődés visszamaradására utaló jelek: kisebb születési súly az általában időre születettekénél, a testi fejlődés általános visszamaradása és ezzel kapcsolatban alacsonyabb testmagasság.

3. Az arc fejlődési zavara is jellemző képet ad: rövid és keskeny szemrés; benyomott orrgyök és pisze orr; az arc beesett az arccsont fejletlensége miatt; az orr és ajak közötti távolság széles, az itt lévő függőleges bőrredő (az ún. filtrum) fejletlen vagy hiányzik; az

ajkak, különösen a felső, vékony és színtelen; az állcsúcs szokatlanul kicsi vagy esetleg éppen kiálló.

4. A minor anomáliák előfordulása gyakoribb a szokásosnál, a legjellemzőbbek a belső szemredő (epicanthus), alacsonyra helyezett fülkagyló, gótikus száypad, kisebb mellkas-deformitások, behúzóda a farokcsont felett (fovea coccygea), ujjak behajlása (camptodactylia), és a kancsalság.

5. Fejlődési rendellenességek.

Ezek (pl. szív- és nagyér-rendellenességek) viszonylag ritkán fordulnak elő.

Nincs egyetlen olyan „tünet” sem, amely egyértelműen körjelző lenne. A tünetek összessége azonban alkalmas a magzati alkohol-rendellenesség felismerésére. Mégis, szükséges a magzati alkohol-rendellenességnek tipikus és nem-tipikus formáját elkülöníteni. A tipikusban az említett tünetek mind megfigyelhetők, ezzel szemben a nem-tipikusban általában csak az értelmi és testi fejlődés visszamaradása észlelhető.

Gyakoriság

A magzati alkohol-rendellenesség gyakoriságát a kórismézés bizonytalansága miatt nem könnyű meghatározni. Ha csak a tipikus eseteket vesszük figyelembe, akkor hazánkban születéskori gyakoriságuk 0,1 ezrelékre tehető. Így minden 10000. újszülöttben fordulhat elő, és ez évente kb. 13 gyermeket jelent. Ha azonban a nemtipikus eseteket is figyelembe vesszük, akkor összgyakoriságuk 4 ezrelék. Ez viszont azt jelenti, hogy minden 250-ik újszülöttben jelentkezhet, és ez évente 520 gyermeket tesz ki. E magas gyakorisággal hazánk nem képvisel különleges helyzetet a világban. Minden ún. „jóléti” társadalomban ma a magzati alkohol-rendellenességet tekintik a leggyakoribb külső eredetű fejlődési rendellenesség-egységnek.

A magzati alkohol-rendellenesség létrejötté az alkohol, illetve az ennek lebomlásakor keletkező acetaldehid sejtosztódást gátló hatására vezethető vissza. Ennek mértékét három tényező határozhatja meg. Az egyik az elfogyasztott szeszesital mennyisége. Jól kimutatható az ún. „dózis-hatás” összefüggés, vagyis minél többet isznak, annál nagyobb a kár. Ennek megfelelően jól elkülöníthető küszöbei vannak a fejlődési visszamaradásnak, a kisebb és nagyobb fejlődési zavarok kialakulásának.

A magzat alkohol iránti fokozott érzékenységét az óriási tömegű és nagyon intenzív sejtosztódáson túl az is magyarázza, hogy a májában még nincsenek meg azok az enzimek, amelyek az alkoholt és az acetaldehidet elbontják és ezzel „méregtelenítenek”. A másik az italozás időpontja. A központi idegrendszer fejlődésében kritikus időszaknak a 12. és 20. hét közötti periódus tekinthető. A magzat testi fejlődése pedig a 20. hét után a legintenzívebb. Így a szeszesital-fogyasztás szempontjából a terhesség alatt kritikusnak a III. hónap utáni időszak tekinthető. (Ez ellentétes az általános szabályszerűségekkel, miszerint a magzat legsérülékenyebb időszakának a 3. és 8. hét közötti idő tekinthető.) Végül említést érdemel bizonyos-genetikai hajlam. Tipikus magzati alkohol-rendellenesség valószínűleg csak azoknak a terhéseknek a magzatjában alakul ki, akik az alkohollebontásban különlegesek, és ezért az acetaldehid hatása intenzívebben érvényesülhet. Erre utalhat az is, hogy a tipikus magzati alkohol-rendellenesség fiúkban gyakoribb.

A magzati alkohol-rendellenességgel született gyermekeken sokat segíteni nem lehet. Általában nincsenek olyan rendellenességeik, amelyek sebészi vagy egyéb orvosi beavatkozást tennének szükségessé. Az értelmi és testi fejlődés visszamaradásának orvoslására pedig igazából nincs mód. Ugyanakkor a megfelelő táplálkozás, egészséges életmód és családi légkör bizonyára segíthet a meglévő adottságok maximális kihozásában.

A magzati alkohol-rendellenesség a megelőzhető fejlődési rendellenességek közé tartozik. Sokszorosán igazolt tény, hogy ha az alkoholista nő a terhesség alatt biztosan nem iszik (mert pl. börtönben volt), akkor a gyermeke egészséges lesz. A gyakorlatban két gond szokott előfordulni. Az iszákos-részes és alkoholista (tehát a már alkoholfüggőségben lévő) nők személyiségének leromlása és általános rossz egészségi állapotuk miatt a terhesség alatt sem képesek az italozás kerülésére. Így elsősorban az ő gyermekeik között fordul elő a tipikus magzati alkohol-rendellenesség. Másrészt sokan még nincsenek tudatában terhességüknek és részt vesznek a szokásos társasági italozásban. Szerencsére ennek a korai szeszesital-fogyasztásnak nincs kimutathatóan ártalmas hatása. Ugyanakkor jelenleg pontosan nem tudjuk, mi az a szeszesital szint, amelynek bizonyosan nincs ártalmas hatása a magzatra. Éppen ezért helyes általános szabályként elfogadni, hogy – mint a gépkocsivezetőknek, úgy – az áldott állapotú asszonyoknak is mindenfajta szeszesital-fogyasztástól tartózkodniuk kell.

A szeszesitalok magzati ártalmosságát régóta feltételezték. „A törvények” című könyvében Platón írta: „Amikor nászát üli az ember, ilyenkor igazán észnél kell lennie mind a vőlegénynek, mind a menyasszonynak, hiszen életük nagy fordulópontjához érkeztek és a magzatnak is józan szülőktől kell származnia... Ezért leghelyesebb... a nemzés időszaka alatt nem esni a természet rendje elleni vétség hibájába, mert... silányabb nemzedék jön a világra”. A Bibliában, a Bírák könyvében olvasható: „Fogasz és fiat szülsz. Ezért mostantól ne igyál se bort, se szeszesitalt.” Most ennek érvényt kell szerezni, mivel a terhesség alatti szeszesital-fogyasztás okozta magzati ártalmak a megelőzhető rendellenességek közé tartoznak. Ennek érdekében három fontos szabályt kell tudatosítanunk.

Az egyik: a terhesség alatti szeszesital-fogyasztás súlyos veszélyt jelent a leendő gyermekekre.

A másik: az anyaság nem a szüléssel, hanem a fogamzással, sőt a fogamzásra való felkészüléssel kezdődik. A méltán oly nagy tiszteletet kiváltó anyaság feltétlenül szükségessé teszi a szeszesitaloktól való teljes tartózkodást. A három hónapos felkészülés, a terhesség és a gyermekágy időszakában.

S végül: minden ember alkotmányos joga az egészséghez való jog. Ebből következően utódaink alapvető emberi jussa az egészségesen születés joga. Aki e jogot a terhesség alatti szeszesital-fogyasztással megsérti – méltatlan az anya névre.

A méltatlan anya

Ne higgyék, hogy mindez csak amolyan elvi állásfoglalás. Hadd osszam meg Önökkel egyik fájdalmas emlékemet. A terhesgondozót vezető orvos határozott fellépésére kereste fel 1980-ban Genetikai Tanácsadónkat a 24 éves alkoholista terhes. Elmondása szerint 18 éves kora óta – ekkor házasodott – iszik, egyre többet. Férje iszákos volt. S ahelyett, hogy az asszony jó útra térítette volna a férfit, inkább maga hasonult hozzá. Ő is iszákos lett. Négy éve alkoholistaként gondolják. Eddig háromszor volt terhes. Két gyermeke közül az első ép, mivel a kisfiú születését megelőzően még csak „kezdet” inni. A második gyermekén, a kislányon, már megmutatkozott a magzati alkohol-okozta károsodás. Így testi és értelmi fejlődésében jelentősen visszamaradt. Harmadik terhessége spontán vetéléssel végződött. 1979-ben a fogyatékos kislány meghalt. Mint kiderült, az egyik családi dárídó után a városszéli viskójukban tűz keletkezett, és a kétéves kislány égési sebeibe belehalt. Az eszméletlenségig részeg szülőket tulajdonképpen az ötéves kisfiúk mentette meg, aki a tűzből kimenekülve riasztotta a szomszédokat.

Az asszony újra terhes lett. A terhesgondozóba csak a védőnő érélyes kérésére ment el. Hozzánk 12 hetes korában küldték el. Az utóbbi években, így a jelen terhessége alatt is, naponta átlagosan 5 féldeci pálinkát fogyasztott. A terhesség alatt is mértéktelenül sokat ivó nők súlyos magzati ártalmának a kockázata 70%. Így javasoltuk neki a terhesség megszakítását, mondván, hogy ha majd képes lesz kóros szenvedélyével felhagyni, akkor vállalkozzon új terhességre. Ettől az asszony elzárkózott, mert a meghalt gyermek helyére újat akartak. Ezt az elhatározását minden érvünk ellenére fenntartotta. Érdekelte a kimenetel, ezért egy évvel később a védőnő segítségével megkerestük és megvizsgáltuk a gyermekét. A terhesség 40. hetére, tehát időre született fiú 1500 grammal jött a világra. A születéskor már feltűnt kis fejkörfogata. Számos idegrendszeri károsodásra utaló tünetet is megfigyeltek. Testi fejlődésében is visszamaradt. A kisfiú arcán a magzati alkoholkárosodás tünetei voltak észlelhetők. Ezen túl számos kisebb fejlődési zavarra utaló elváltozást fedezhettünk fel, emellett szívrendellenességben is szenvedett. Mindezek együttesen megfeleltek a magzati alkohol-rendellenességnek. Mint később a védőnő tájékoztatott, amikor a gyermek két éves korában a szülők előtt is nyilvánvalóvá vált a gyermek súlyos értelmi fogyatékosága, kijelentették, nekik ilyen gyermek nem kell, és állami gondozásba adták. Nem fűzők az esethez hosszabb kommentárt, talán most már megértik korábbi indulatosságom. Meddig tűri a társadalom az ilyen méltatlan szülők garázdálkodását, ki védi meg az ilyen szerencsétlen sorsú gyermekek alkotmányos jussát, az egészségesen születés jogát?

Az alkoholos meddőség

Az alkoholbetegek gyermekszáma szélsőséges arányokat mutat.

Az iszákosok személyisége: felelőtlensége és erkölcsi gyengesége nem egyeztethető össze a gyermekvállalás követelményeivel. Mégis, éppen az elmondottak és a szabados nemi élet miatt, gyakoriak a nem tervezett, de bekövetkező terhességek. A magzatok többsége meg is születik, noha általában szomorú sors vár rájuk. Később azután az alkohol okozta károsodás határt szab a további terhességeknek.

Az alkoholbetegek termékenységcsökkenése, majd meddősége jól ismert, és ennek négy oka lehet. Mindenekelőtt az ivarmirigyek: tehát a here és petefészek közvetlen károsodása az alkohol mérgező hatása miatt. Ennél lényegesebb a májkárosodás közvetett hatása. Ez különösen férfiakban nyilvánvaló. A májkárosodás miatt, egyrészt elmarad a nemi hormonok elbontása, ennek következtében megnő a férfiaknál a vérben különben alacsony szintű női hormonok mennyisége, és ez elnőiesíti a férfiakat. Így megnő a mellük, kihull a szőrzetük, és a férfiaságuk is csökken. Másrészt, a májban termelődő A-vitamin nélkülözhetetlen feltétele az ivarsejtképződésnek. A májkárosodás miatt A-vitamin is alig termelődik, és ennek hiányában leáll a herében az ondósejtképződés. Ezen túl az alkohol gyulladásra hajlamosít a belső férfi nemi szervekben, pl. a dűlmirigyben (a prosztatában). Az itt keletkező gyulladással járó váladék úgy gátolja az amúgy is csökkent számú ondósejtek mozgását, mint a mocsár az odatévedt embereket. Végül széles körben elterjedt téves nézet, hogy az alkohol gátlást oldó hatása a nemi életben is hasznosítható, segítségével a nemi aktivitás fokozható. Az újabb kutatások ennek ellentmondanak, és inkább Shakespeare zseniális megfigyelését igazolják:

„S inni, uram, három nagy dolog atyja... az orrfestésnek, az alvásnak meg a vizelésnek. A ringyolkodást, uram, csábítja és kábítja: felpiszkálja a vágyait, de cserbenhagy a végrehajtásnál. Ennél fogva kiadósabb ivászatra csakugyan rá lehet mondani, hogy csúrcsavarosan és rókamód viselkedik a ringyósággal szemben: gyártja és rontja: birizsgálja és elsikkasztja: rábeszél és elbátortalanít tőle: talpra állítja és kicsinálja, hogy ne bírjon

állani: következésképpen orránál fogva vezet álmaiban, és amikor beugratta a lefekvésbe, ő maga megugrik”, (*Macbeth, II. felvonás, 3. szín. Szabó Lőrinc fordítása*)